

ANDREEA OANA OPREA

”Transilvania” University of Braşov

RADU G. ȚEPOSU AND THE CRITI-FICTION

Abstract: This paper analyses Radu G. Țeposu's books of criticism, in relation with the theoretical concept of critifiction, that was developed by the American novelist, Raymond Federman. The main feature of Țeposu's criticism, namely the way he fragments his objective style with short pages of subjective writing, can surprise the reader. Thus, the presence of rupture legitimates the idea of the development of critifiction in Radu G. Țeposu's volumes of criticism, as a mixture –neither criticism, nor pure fiction- a hybrid text.

Keywords: criticism, confession, critifiction, postmodernism, epiphany.

Radu G. Țeposu este un critic atipic care reușește să își surprindă lectorul atât prin capacitatea de a se detașa de propria generație, analizând fenomenul postmodernismului în plină afirmare, cât și prin umorul și ironia afișată, dar, mai ales, prin stilul abordat în volume sale de critică și istorie literară. Acest stil deosebit este caracterizat prin împletiri ale tonului sobru cu cel jovial, printr-un amestec de pagini de analiza fină, fragmentate de pasaje confesive. Astfel, tocmai această lipsă a constanței, în raport cu tiparul criticii obiective, reprezintă canava lucrării de față.

În ultimele două cărți ale criticului brașovean, în ordinea apariției, *Istoria tragică & grotescă a întunecatului deceniu literar nouă* (1993) și *Suferințele tânărului Blecher* (1996), se poate vorbi, dincolo de critică, de o manifestare timidă de criti-ficțiune- termen scos la iveală de prozatorul american Raymond Federman, pentru a desemna un text „mixtură” între critica literară propriu-zisă și pagini de ficțiune- termen folosit generic .

Această formă de literatură, amalgam între critică și ficțiune prin întoarcerea subiectului spre sine, către latura sensibilă este simptomatică pentru criticul postmodern. În același timp, mișcarea spre interioritatea subiectului creator își poate găsi punctul de plecare și în nevoia criticului de a ieși din limitatorul demers pe care îl implică profesiunea. Pornind de la afirmația ce a căpătat deja accepție de truism: „un critic este un scriitor ratat”, criti-ficțiunea ar putea fi produsul momentelor de explozie a laturii creatoare a criticului sătul să mai citească și pentru alții, îndreptându-se, prin urmare, în scurte intervale de timp, spre ceea ce Matei Călinescu numea „lectura ca act devorator, compensatoriu și consumatorist”¹, aruncându-se în dimensiunea plăcerii textului.

Însă, consider că, în spatele paginilor de criti-ficțiune ale lui Radu G. Țeposu stă cu totul altceva, o pornire confesivă, o oglindă a stărilor convulsive ale subiectului creator care are ca punct de plecare noțiunea de „experiență revelatoare” pe care Virgil Podoabă o folosește pentru a desemna: „punctul de plecare genetic, pre-formal și pre-tematic, al operelor. Acest gen de experiență, diferit de toate celelalte, lasă o urmă indelebilă în ființa scriitorului și chiar îl transformă. Este, de regulă, o experiență pe care o surprinde bine termenul german Erfahrung.”² O experiență de genul crizei, al unui șoc sau al unei întreruperi a cursului firesc al vieții.

¹ Matei Călinescu, *Aspecte literare*, Editura pentru literatură, București, 1965, pp. 328-330.

² Virgil Podoabă, *Fenomenologia punctului de plecare*, Editura Universității Transilvania, Braşov, 2008, p.169.

În cazul lui Radu G. Țeposu, experiența revelatoare nu este de tipul celei proustiene, pozitive, în care factorul declașator este reprezentat de madlenă ci este o adevărată experiență scurcircuitantă a cursului existențial, un moment de o durere ce atinge intensitatea ultimă pe scara valorică a capacității de anduranța a umanului: moartea fiicei sale. Acest eveniment nu numai că îl atinge până la nivel visceral, dar îl transformă atât ca om cât și ca scriitor, experiență la care el face apel la un moment dat, imprimându-i astfel, caracterul de-scriptibil: „Însă ce poate fi mai trist și mai dureros pentru un om postmodern decât să-și recupereze fiica moartă într-o seară de decembrie, prin niște nenorocite de fraze? Îi voi putea spune eu ei, mințindu-mă cinic, din text te-ai născut și în text te vei întoarce?”³

Impactul pierderii fiicei sale este inițial stocat la nivelul gândirii, unde produce schimbări ireversibile asupra omului și subiectului creator, Radu G. Țeposu, echivalente unei „operații pe cord”, urmând ca pierderea să fie transferată prin mărturisire în *Istoria tragică & grotescă...*, prin transpunerea acesteia în limbaj, devenind obiect al comentariului, oferind potențialitate metadiscursului.

Această experiență revelatoare negativă care „poate avea loc oriunde și poate veni de oriunde”⁴, se întâmplă să fie rezultatul decesului, în urma unui „accident stupid”, al fiicei criticului, moment ce pentru subiectul creator iese din temporalitatea normală, întrând într-o altă sferă extratemporală, imposibil de măsurat, specifică unei astfel de experiențe- „răstimpul revelator”⁵. În analiza privind latura negativă a experienței și a timpului la Bataille, Virgil Podoabă notează despre această ieșire din curgea normală a timpului, de natură thanatică următoarele: „În clipa mortală batailleană, are loc brusc și inopinat [...] un salt de pe ascuțișul clipei efemere într-un timp fără timp, același plonjon din punctul minim și perisabil al timpului în oceanul fără de limite al acestuia. Într-o străfulgerare neagră, tot atât de lungă cât un blitz negru, subiectului experienței blestemată saltă miraculos, părăsindu-și pentru o clipă existența și ființa discontinue [...] în cealaltă dimensiune, adică în dimensiunea fără dimensiune, în timpul privat de temporalitate: în continuitatea batailleană.”⁶

Și totuși, dincolo de drama evenimentului extrem, această experiență revelatoare de natură negativă, aparține „părții blestemate”, partea „nocturnă” a lumii interioare a omului, așa cum a fost teoretizată de Georges Bataille. Tocmai această experiență negativă - în acest caz, moartea - este singura ce are capacitatea de a face posibil saltul la discontinuitate, de la durabil la continuitate, la nelimitat. Contactul cu moartea fiicei reprezintă, așadar, ruptura din existența criticului, din identitatea sa personală - analog negativ al miraculosului. Astfel, acest moment de criză intensă, ce transformă radical subiectul creator, reprezintă punctul genetic al operei. Tendința lui Radu G. Țeposu de a se introduce pe sine ca personaj, caracterul melancolic ce planează asupra paginilor de critică literară își trag seva tocmai din experiența care îl determină să devină un altul, alt om.

Tranformarea -, „Grad zero. Scriptibil. Descriptibil.”⁷ - se produce imprevizibil, căci, experiența revelatoare survine în momentul scrierii *Istoriei...*, mai exact în momentul teoretizării conceptului de postmodernism și a celui de generație. Mai mult, reiterarea momentului dramatic produce un set de emoții puternice prin care subiectul creator: „devine realmente suveran, adică liber de supunere la regulile caracteristice timpului muncii și de cele ale comunicării slabe, convenționale, neautentice și nepoetice”⁸ Este vorba despre un subiect creator frustrat, în același timp, de micimea frazelor incapabile să îmbrace just momentul

³ Radu G. Țeposu, *Istoria tragică & grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, Ed. Cartea Românească, București, 2006, p. 63.

⁴ Virgil Podoabă, *op.cit.*, p.43.

⁵ *Ibid.*, p.48.

⁶ *Ibid.*, p.130

⁷ *Ibid.*, p.41.

⁸ *Ibid.*, p.131.

dramatic inițial, net superior și incomparabil, după cum reiese din spusele criticului: „A inventa paradigme, ce insolentă! [...], în loc să mă gândesc la fiica mea Roxana, care a sfârșit atât de stupid în urmă cu trei ani, când mai avea puțin pînă să intre la școală. Dar acum chiar asta fac, mă gândesc la ea și-o dau naibii de paradigmă și printre rândurile acestor pagini îmi apar literele ei rotunde și suave, căci știa să scrie, și-mi spun că, uite, omul postmodern nu și-a pierdut sensibilitatea, chiar dacă își inflamează luciditatea pentru a nu se lăsa narcotizat de iluzii precare, chiar dacă știe că totul e text, cum ne-a învățat Borges.”⁹

Mărturisirea este și un argument al caracterului fragmentar al discursului său alcătuit dintr-un joc de alternare a paginilor de critică și istorie literară cu pasaje confesive, al contradicțiilor sale interioare, al dualității sale creatoare care îl apropie de critici-ficțiune. Căci, după ce regretă detașarea sa totală, după ce își reproșează interesul pentru conceptul de postmodernism în detrimentul realității dureroase a pierderii fiicei - „A inventa paradigme, ce insolentă!”-, se întoarce rapid la statutul postmodernului- „omul postmodern nu și-a pierdut sensibilitatea”- nu numai a criticului ci și a omului. Astfel, Țeposu nu numai că încearcă să își sincronizeze scriitura la conceptul de postmodernism, dar îl și lărgeste în existențial.

Ar trebui lămurită, pe scurt, alegerea de a folosi verbul „a încerca” când se vorbește despre postmodernismul criticului. Acest demers de a imprima manierei sale de a scrie accente postmoderne prin alternarea tonului obiectiv cu cel ludic și autoironic, prin ruperea unității și coerenței cărții sale, pe alocuri eșuează, deoarece, cum bine observa Al. Cistelean: „Criticul se autoflatează, dându-se drept postmodernist.”¹⁰ În analizele sale Țeposu rămâne, inconștient, mai degrabă fidel modernismului. De exemplu, în *Istoria tragică & grotescă...*, în capitolul *Criticismul teatral și histrionic. Comedia literaturii*, „pulverizarea eului”, un element ce se apropie de conceptul de postmodernism este pentru exeget, un motiv de slăbiciune în lirica lui Mircea Petean: „Versurile lui Petean se resimt de absența omogenității, de lipsa efuziunii dintre ființă și lume, de pulverizarea eului.”¹¹

Revenind la imaginea de postmodern pe care Radu G. Țeposu și-o creează, bineînțeles că acesta duce o viață postmodernă și are o familie cu o gândire postmodernă. După o revenire de cinci pagini de la pasajul referitor la moartea fiicei sale la partea teoretică a criticii amfibie, exegetul rupe cursul capitolului numit *Semnele schimbării. Postmodernismul* cu un fragment biografico- personal care atestă postmodernitatea fiicei lui: „și deodată se deschide ușa și-și vîră capul fata cea ta cea mică și te întreabă, serioasă, căci știe că tu ai de lucru [...], ce faci, tată, scrii? Și la fel de serios, tu-i răspunzi, scriu, dragă, scriu și ea își caută iar cuvintele, un pic bîlbîndu-se, un pic prefăcîndu-se și iar te întreabă, scrii tată, scrii toate cărțile astea? Copil postmodern, te gîndești tu cu ironie.”¹²

În ceea ce privește amestecul de critică și ficțiune, *Istoria tragică & grotescă...* ajunge să se apropie de concept prin introducerea acestor pasaje cu caracter confesiv, atât la început, în *Prefață târzie* în care întocmai ca într-un roman de aventură se povestesc peripețiile ce au loc odată cu parcurgerea drumului spre publicarea volumului, și la sfârșit, prin *Melancolia textului*- o pagină parcă desprinsă din jurnal, în care accentul cade pe dezvăluirile sinelui, cât și pe parcursul eseului ce teoretizează conceptele de postmodernism și generație.

Introducerea acestor fragmente narrative conduc la crearea unei senzații de confuzie, la un prim contact cu volumul, tocmai datorită înșelării așteptărilor lectorului de a găsi între copertele cărții doar judecăți de valoare referitoare la scriitorii deceniului literar nouă.

Maniera de a combina elemente de istorie și critică literară cu pasaje confesive poate avea, totuși, și o miză subsidiară, miză ce se referă la captarea atenției publicului cititor,

⁹ Radu G. Țeposu, *op.cit.*, 2006, p.63.

¹⁰ Al Cistelean, *Postmodernul bovaric*, prefață la *Istoria tragică & grotescă...*, Ediția a III-a, București, Cartea Românească, 2006.

¹¹ Radu G. Țeposu, *op. cit.*, p.162.

¹² *Ibid.*, p.69.

apropierea acestuia de terenul arid al criticii și menținerea în stare de trezie a interesul lectorului. Acest scop comercial, „captatio benevolentiae” modernizat, nu acționează doar intern, între copertele cărților ci migrează abil spre exterior, plasându-se la nivelul titlurilor ca niște „clopoței comerciali”¹³ ai ambiguității, apelativ justificat tocmai prin valențele de lectură ale titlurilor, fie ad litteram, fie ușor ironic, indiferent de alegere, ele totuși intrigă, suscită curiozitatea.

Pentru *Suferințele tânărului Blecher* analiza trebuie să înceapă de la momentul genetic, căci a fost redactată spre sfârșitul studenției și prin urmare subiectului creator nu a fost metamorfozat de experiența revelatoare negativă, însă a întâmpinat numeroase opreliști în parcursul publicării acestuia. Parcă predestinat, manuscrisul „a stat pitit printre hârțoage, aproape uitat”¹⁴ și publicat în anul 1996, după apariția *Istoriei tragice & grotesci...*, deci după nefericitul eveniment al morții fiicei.

Iar pentru că: „aproape două decenii înseamnă mult în cariera unui critic. I-am croit o haină stilistica nouă, am eliminat extravagantele juvenței și am adus bibliografia critică la zi[...]”¹⁵.

Totuși, revizuirile și adăugirile care apar în volum la momentul ultimei tentative de publicare în 1996, sfortare soldată cu reușita, datează din perioada maturității, venind din partea unui subiect critic transformat de experiența revelatoare.

Acest tip de experiență stă la originea operei, echivalentul punctului ontic, iar în cazul acestui volum, forma exista, însă nu era șlefuită de măiestria criticului matur care își simte studiul juvenței incomplet din cauza dezacordului dintre cele două subiecte creatoare, dintre cei doi: Radu G. Țeposu- studentul și Radu G. Țeposu-scriitorul complet.

Desigur că, demersul din tinerețe reușește să își atingă miza inițială, aceea de a evidenția importanța literaturii lui Max Blecher și de a îl plasa pe acesta în locul cuvenit în istoria literară, miză de la momentul finalizării eseului în 1978- sfârșitul studenției. Având în vedere că, exegetul încearcă în repetate rânduri publicarea eseului, singurele impedimente ținând de birocrăția editorială, iar în 1996 la reîncercarea publicării volumului, modificările nu sunt radicale, față de structura lucrării de licență, căci nevoia de revenirea asupra acestuia își află seva în procesul de metamorfozare produs în toți acei ani, este clar faptul că modificările sunt rezultatul experienței revelatoare și nu urmarea identificării unor judecăți inexacte.

De această dată, cartea în discuție nu mai este fragmentată de porniri confesive. Efectul de joc dintre discursul critic și cel artistic, specific criti-ficțiunii este creat prin încadrarea eseului, la început de *Cîteva cuvinte pentru uzul cititorului*, echivalentul *Prefeței târzii* din volumul apărut în 1993, în care se prezintă probele pe care eseul a trebuit să le treacă pentru a fi publicat. Cealaltă extremitate, *Boală, vertij, fandacsie*, care încheie și volumul, este un pasaj cu caracter personal în care accentul cade pe cumulul de senzații și sentimente extrem de puternice care atestă o stare precară a subiectului creator și care, așa putea spune, sunt urmarea unui eveniment crucial de natură negativă, care ar putea fi legat de mărturisirea din volumul precedent: „Mă trezesc uneori noaptea și camera îmi pare un deșert rece, înfrigorat. Prin sufletul meu trec hiene hămesite, corpul se crispează, se chircește, se prăbușește din nou în somn. Bătaia inimii mele, care foșnește ca un alizeu, e un semn că sunt o ființă crepusculară.”¹⁶

Ceea ce face, mai concret, Radu G. Țeposu în volumele sale de critică este să scoată în plină lumină autorul din camera sa de lucru, transformând astfel, absența în prezență,

¹³ Virgil Podoabă, *Istoria tragică & grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, în Vatra, an XXIII, nr.9(270), sept 1993.

¹⁴ Radu G. Țeposu, *Suferințele tânărului Blecher*, Ed. Minerva. București, 1996, p.7.

¹⁵ *Ibid.*, pp.7-8.

¹⁶ *Ibid.*, p.85.

împingând instanța hieratică în mijlocul scenei, punând-o să își joace rolul vieții sale, însă nu fără riscuri. Căci, dincolo de inovație, acest joc intricat transformă cărțile sale în hibrizi, pagini seci de analiză și teorie întrerupte de texte sau pasaje cu caracter confesiv, cu nuanțe de melancolie ce își au originea în existența sa. De exemplu, în *Suferințele tânărului Blecher*, în capitolul *Boală, vertij, fandacsie* pornirile creatoare încep astfel: „În timp ce redactam ultimele fraze ale eseului despre Blecher, trupul meu a fost invadat brusc de un leșin metalic. Sîngele meu nu mai era înviorat de pești iuți și năvalnici, ci stăvilit parcă de niște inflorescențe de sîrmă ghimpată. M-am repezit la geam, ca să privesc afară, de la fereastra camerei mele. Imaginea călugărului cu rasă și potcap, care traversa curtea înzăpezită a mînăstirii, precum un greier gîrbovit, a explodat deodată și-n fața ochilor mi-a apărut o pată neagră, intensă ca un nor de antracit.[...]”¹⁷; sau în *Istoria tragică & grotescă...*: „[...] Te scoli în fiecare dimineață la fel, îți pipăi fața puhăvită de somn, mîinile încolăcite ca niște șerpi buimaci, capul mătăhălos, și simți că ești cu adevărat, că ești chiar tu, în ciuda viselor de peste noapte, în care te vedeai plutind în aer ca o rufă de vînt.”¹⁸

Mai mult, punându-se pe sine în pagină sparge tiparul critic al epocii, dominat de o atitudine rece și distantă, apropiindu-se de o critică atipică, de critici-ficțiune: „Criticul este de obicei o absență, o instanță abstractă, mai mult sau mai puțin obiectivă iar Țeposu a vrut să demonstreze că ființa insipidă a criticului nu e lipsită de semnificație, ea participă la text cu întreaga ființă și ascunde dincolo de rândurile seci o dramă sau un șir de drame.”¹⁹

Totuși, Radu G. Țeposu alege să nu își scrie cărțile pornind doar de la propria sa experiență revelatoare, ci punând drept paravan niște teorii bine delimitate, în cazul primei cărți, în ordinea apariției, existența unei alte ierarhii valorice a generației '80, problematica postmodernismului ca ordonator al întregii grupări, iar în cazul *Suferințelor tânărului Blecher* miza, stînd în relevarea importanței literaturii de factură decadentistă ce ilustrează criza ontologică a ființei în spațiul românesc.

Cheia ambiguității a fost cu siguranță deținută de către autor, însă o posibilă explicație pentru lectorii ce nu mai pot beneficia, din păcate, de un răspuns din partea lui Radu G. Țeposu, stă tocmai în manifestarea personalității sale creatoare în cadrul volumelor de critică și istorie literară. O alta se îndreaptă spre existența unui fenomen simptomatic care caracterizează majoritatea scriitorilor de după ultimul Război, experiență ce ține de „il pesiero debole”, ce se îndepărtează de Erfahrung și care, cu alte cuvinte, nu mai produce schimbări în subiectul creator.

În cazul lui Radu G. Țeposu, literatura sa „hibrid”, stadiu incipient al critici-ficțiunii, care scoate capul deasupra blocului compact al criticii literare obiective, în care criticul era o instanță fără semnificație în text, aflat în spatele cortinei, este rezultatul unor intermitențe între manifestările experienței revelatoare tari și ale celei slabe, o încercare care atinge, punctul forte în *Istoria...* sa, o încercare de inserare a frînturilor biografico-personale, ca liant al realului, care atestă latura postmodernă a criticului.

Bibliografie

Țeposu, Radu G., *Viața și opiniile personajelor*, București, Editura Cartea Românească, 1983.

¹⁷ *Ibid.*, p.84.

¹⁸ Radu G. Țeposu, *Istoria tragică & grotescă ...*, pp. 324-325.

¹⁹ Al. Cistelean, *Istoria tragică și grotescă a întunecatului deceniu literar nouă. de Radu G. Țeposu*, interviu realizat de Mihai Drăgolea în *Vatra*, an XXIII, nr. (270) 9, septembrie 1993.

Țeposu, Radu G., *Istoria tragică & grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, Ed. a 3-a București, Editura Cartea Românească, 2006.

Țeposu, Radu G., *Suferințele tânărului Blecher*, București, Editura Minerva, 1996.

Bataille, Georges, *Erotismul*, trad.: Dan Petrescu, București, Editura Nemira, 2005.

Călinescu, Matei, *Aspecte literare- Gânduri despre critica literară*, EPL, 1965.

Cistelean, Al. *Istoria tragică și grotescă a întunecatului deceniu literar nouă. de Radu G. Țeposu*, interviu realizat de Mihai Drăgolea în Vatra, an XXIII, nr. (270) 9, septembrie 1993.

Cistelean, Al. *Postmodernul bovaric*, prefață la „Istoria tragică & grotescă...”, Ediția a III-a, București, Cartea Românească, 2006.

Podoabă, Virgil, *Fenomenologia punctului de plecare*, Brașov, Editura Universității Transilvania, 2008.

Podoabă, Virgil, *Istoria tragică & grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, în „Vatra”, an XXIII, nr. (270) 9, setembrie, 1993.

ACKNOWLEDGEMENT: *This paper is supported by the Sectoral Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), ID134378 financed from the European Social Fund and by the Romanian Government*